

KİTAP İNCELEMESİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET DİN VE KADIN”

Fatma SAĞLAM (*)

Öz

Bu çalışmamızda “Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın” adlı kitabın incelenmesi yapılacaktır. Bu çalışmada “ataerkil yapıda kadına ve erkeğe biçilen roller, kadının statüsü, İslam dininde ve günümüz Müslüman toplumunda kadının değeri meselesi ve yükseköğretim gençliğinde nasıl anlaşıldığı ve anlamlandırıldıkları incelenmiştir. Örneklem grubunu Çukurova üniversitesinden rastgele seçilen 374 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma genel tarama modelinde, betimsel türde bir çalışmadır. Kesit alma yöntemiyle hem niteliksel hem niceliksel yaklaşımlar birlikte kullanılarak yapılmıştır. Öğrencilere uygulanan anket formunda sosyodemografik ve değişkenlerin dışında iki farklı ölçek kullanılmıştır. Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği, Yapıcı ve Zengin tarafından geliştirilen 17 maddeden oluşan bir ölçektir. Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri Envanteri 43 ölçek maddesinden ve altı alt ölçekten oluşmaktadır.

Araştırmada, yükseköğretimdeki erkek öğrencilerin ataerkil toplumsal cinsiyet stereotiplerini, kız öğrencilere nazaran daha fazla benimsedikleri tespit edilmiştir. Kız ve erkek öğrenciler kadının doğurganlık merkezli algılanmasını, kadını cinsellik merkezli algılanmasını reddettikleri saptamıştır. Bazı konularda mezhepsel farklıklar saptandığı gibi bazen de farklı fakültelerde eğitim gören öğrenciler arasında anlamlı farklıklar tespit edilmiştir. Bireyin kadına bakış açısını sosyal çevre, aldığı eğitimin mahiyeti, sosyoekonomik gibi nedenlerin etkili olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

* Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Kitabın Künyesi:

Yazar: Asım YAPICI

Eser adı: Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın

Yayınevi/yeri ve yılı: Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016

Sayfa sayısı: 366 **ISBN:** 978-975-8646-63-0

Tanıtan: Fatma SAĞLAM, Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Konu ve Amaç:

Eserin konusu “ataerkil yapıda kadına ve erkeğe biçilen roller, kadının statüsü, İslam dininde ve günümüz Müslüman toplumunda kadının değeri meselesi ve yükseköğretim gençliğinde nasıl anlaşıldığı ve anlamlandırıldığıdır. Bu çalışma Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin bizzat kendilerinin ve mensup oldukları dinin, kadına bakış açısını tespit etmek için hazırlanmıştır. Yazar, dinde kadının nasıl algılanıp anlamlandırıldığını ve bilişsel yapı ile inanç arasında oluşan çatışmanın nasıl çözümlendiğini psikoloji ve din meselesi olarak tanımlamıştır. Dini değer ve kuralların teorik yapısı ile uygulamaya geçiş şekilleri de ayrı bir önem arz eder.

Yazar din ve kadın konusunu işlerken bir yandan geçmişte ve günümüzde ataerkil yapının dinin üzerindeki etkisinin olup olmadığını göstermeye çalışmış, diğer yandan modernleşmeyle birlikte kadın algısında değişimin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmeye gayret göstermiştir. Bayan ve erkek öğrencilerin kadın konusundaki görüşlerini anket tekniğiyle analiz eden yazar, bayan ve erkek öğrenciler arasındaki ortak ve farklı görüşlerin neler olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Bunun yanında mensup olunan dini mezhep/grupların kadın algısı üzerine herhangi bir etkisi olup olmadığı incelenmiş olup eğitim görülen fakülteler arasında anlamlı farklılıklarının olup olmadığına da bakılmıştır.

İçerik

Araştırmanın içeriği kuramsal çerçeve, araştırma yöntemi, verilerin toplanması ve elde edilen verilerin değerlendirmesinden oluşmaktadır. Yazar kurumsal çerçevede cinsiyet ve toplumsal kimliğin tanımlarına, toplumsal önyargıların ve stereotiplerin benzerliklerine ve farklılıklarına, cinsiyet rolleri ve cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargıların örneklerine, tarihsel boyutta din algısındaki değişim ve simitik dinlerde kadın konusuna yer vermiştir.

Kuramsal çerçeve hakkında çıkarımlarımıza yer verecek olursak: İnsan bir dine mensup olduğu gibi mensup olduğu dinin herhangi bir grubunda/mezhebinde de yer alabilir. Herhangi bir dine mensup olmayan kişilerin de kendilerini ait hissettikleri bir düşünce akımı ya da ideolojileri bulunabilir. Mensup olunan din ya da ideoloji çerçevesinde bireyler yaşam anlayışlarını oluşturur. Dinde evrensel değer bulmak pek mümkün olmasa da formel yapıda evrensel değer bulmak mümkündür.

Yazar, dini değerlerin ataerkil yapıya indirgenerek oluşturulan yaşam anlayışında ortaya çıkan dini hayat anlayışı üzerine bir inceleme yapmıştır. Bu anlayışta dini yaşamın temeline erkek egemenliği temel unsur olarak yerleştirildiği düşünülse de aslında bunun böyle olmadığına altı çizilmiştir. Özellikle simitlik dinlerin ilk ortaya çıkış zamanlarında kadına verilen değer zamansal süreçte erkek egemenliğinin kendi menfi duyguları doğrultusunda kadının metalaştırıldığını görmek mümkündür. Buna en iyi örneği Hz. Muhammed'in sözünü vermek uygun olacaktır: "Yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, ev süpürmek gibi işler, kadının vazifesi değildir. Bunları yapıyorsa, eşine ve evladına ikramıdır, hürmetidir. Eğer yaptığı tüm bu işler için hakkını helal etmeyip, ücret isteseydi vermek zorunda kalacaktınız. O halde, sana böyle hürmet eden eşine şükret." Tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimler sonrasında kadın ev içi emeğe üretmeye zorunlu kılınmış ve kadının cinsiyet rolleri tamamen ev içi üretimi yönelik oluşturulmuştur. Aile ilişkilerinde, çocuk yetiştirmede vb. birçok konuda toplumsal cinsiyet rolleri cinsiyet kimliğine göre keskin bir şekilde ayrılmıştır.

Yazar daha önce kadın, dindarlık, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet gibi konularda yapılan araştırmaların sonuçlarına yer vermiştir. Daha önceki çalışmalara yer verilmesi konunun bütüncül şekilde anlamlandırılmasında fayda sağlamıştır.

Problemler

- 1- Toplumsal cinsiyet stereotipleri bağlamında üniversiteli gençlerin kadın algısı, "inanç", "dini kimlik", "mezhep" ve "sosyodemografik" değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?
- 2- Üniversite öğrencilerinin kadın erkek algısı nasıldır?
- 3- İslam'da kadının yeri ve değeri konusunda gençler ne/neler düşünmektedir?
- 4- Günümüzde kadının durumu nasıl anlaşılmalı ve nasıl değerlendirilmektedir?

Yöntem

Araştırma genel tarama modelinde, betimsel türde bir çalışmadır. Kesit alma yöntemiyle hem niteliksel hem niceliksel yaklaşımlar birlikte kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın evreni Çukurova Üniversitesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrenci grubu rastgele seçilen 374 kişiden oluşmaktadır. Örneklem; 104 kişiyle (%27.8) Eğitim Fakültesi, 34 kişiyle (%9.1) Ziraat Fakültesi, 66 kişiyle (%17.6) Tıp Fakültesi, 40 kişiyle (%10.7) Mimarlık Fakültesi, 71 kişiyle (%19) İlahiyat Fakültesi, 59 kişiyle %15.8 diğer bölümlerden oluşmaktadır. 194'ü (%51.9) kadın ve 180'ni (%48.1) erkektir. %42.8 (n:160) 1. Sınıf, %20.1 (n:75) 2.sınıf, %17.1 (n:64) 3. Sınıf, %20.1 (n:75) 4. Sınıf öğrencisidir. Araştırmaya katılanların yaş aralığı 17-29 olup yaş ortalaması 20.88'dir.

Anket formunda sosyodemografik ve diğer değişkenleri ölçen soruların dışında iki farklı ölçek kullanılmıştır. Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği, Yapıcı ve Zengin tarafından geliştirilen 17 maddeden oluşan bir ölçektir. Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri Envanteri 43 ölçek maddesinden ve altı alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar: 1- Kadını ev ve aile merkezli algılama ölçeği, 2- Kadını doğurganlık merkezli algılama ölçeği, 3- Kadını cinsellik merkezli algılama ölçeği, 4- Erkeği güç ve oterite figürü olarak algılama ölçeği, 5- Dinsel temelli toplumsal cinsiyet algısı ölçeği, 6- Süregelen sosyokültürel cinsiyet algısı ölçeği. Bu ölçeklerin dışında dört adet açık uçlu soru sorulmuştur. Bunlar ise şu şekildedir: 1-Kadın denince zihninizde ne gibi nitelikler çağrıştırmaktadır. 2- Erkek denince zihninizde ne gibi nitelikler çağrıştırmaktadır? 3- Size göre İslam dininde kadının nasıl bir yeri ve statüsü vardır? 4- Genel anlamda düşünülecek olursa kadının içinde yaşadığımız toplumsal yapıdaki konumu nasıldır?

Araştırmada nicel veri analizinde kullanılan “ t testi”, “tek yönlü ANOVA”, “Kruskal Wallis”, “Mann-Whitney U”, ve “Korelasyon” teknikleri kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada, yükseköğretimdeki erkek öğrencilerin ataerkil toplumsal cinsiyet stereotiplerini, kız öğrencilere nazaran daha fazla benimsedikleri tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin de ataerkil yapıyı destekleyici görüşe sahip oldukları gözlemlenmesi onların yaşadıkların toplumun etkisinde kaldıklarının göstergesidir. Kız ve erkek öğrenciler kadının doğurganlık merkezli algılanmasını, kadını cinsellik merkezli algılanmasını reddetmişlerdir. Kadının artık fikri bağlamda nesne konumundan uzaklaştırıldığı görülmektedir. Öğrenim görülen fakülteye göre toplumsal cinsiyet stereotiplerinde anlamlı farklılıklar görülmüştür. Bu durumu,

aldıkları mesleki eğitimin etkisiyle açıklamak mümkün olacaktır. Yerleşim yerine göre toplumsal cinsiyet stereotiplerinde ve öznel gelir düzeyine göre toplumsal cinsiyet stereotiplerinde anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Bunu da yükseköğretim homojenleştirici yönüne ve kitle iletişim araçlarının etkisinin ortak bir şuur oluşturmaya bağlayabiliriz.

İnanç durumuna göre toplumsal cinsiyet stereotiplerinde kadını ev merkezli algılama, kadını cinsellik merkezli algılama, erkeği güç ve otorite merkezli algılama, dini temelli cinsiyet algısı ve süregelen sosyokültürel cinsiyet algısı kategorilerinde kendilerini inançlı ya da inançsız ve/veya şüpheli tanımlayanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. En yüksek farklılık dini temelli toplumsal cinsiyet, en düşük farklılık ise süregelen sosyokültürel cinsiyet algısında ortaya çıkmıştır. Sünni ya da Alevi kimliğe göre toplumsal cinsiyet stereotiplerinin, kadını ev merkezli algılama ve dini temelli cinsiyet algısı kategorilerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Sünni öğrenciler, Alevi öğrencilere nazaran daha yüksek puan almışlardır. Hanefi ya da Şafii mezhebine mensup olma bağlamında toplumsal cinsiyet stereotiplerinin alt kategorilerinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Üniversiteli gençlerin “kadın” ve “erkek” tasavvurları, onların ataerkil geleneği ne oranda içselleştirdikleri ya da ne oranda reddettiklerini tespit etmede bize yardımcı olacaktır. Kız öğrencilere göre, kadın denilince ilk akla gelen “anne ve annelik”, bunu sırasıyla “güzellik-zarafet-estetik”, “merhamet/şefkat”, “hassas, duygusal/duygusallık”, “zeka-mantık-akıl”, “fedakarlık/özveri”, “aşk-sevgi”, “eş/hayat arkadaşı”, “çalışkan-hamarat/becerikli”, “doğurganlık/çocuk/neslin devamı”, “bakımlılık/bakımlı-temiz”, “namus/bekaret- kızlık zarı”, “iş kadını/ kariyer sahibi olma”, “dikkatli, özenli/düzenli” gibi özellikler takip etmektedir. Erkek öğrencilerin, kadın denilince akıllarına ilk gelen çağrışım, “güzellik, zarafet ve estetik”tir. Sonra sırasıyla “eş/hayat arkadaşı”, “anne/annelik”, “cinsellik/seks”, “merhamet/şefkat”, “aşk/sevgi”, “hassaslık-duygusallık”, “arkadaş/kız arkadaşı” gibi özellikler takip etmektedir. Görüldüğü üzere kız ve erkek öğrencilerin kadını algılayış biçimleri birbirinden farklıdır. Kız öğrenciler ilk sırada anneliği koyar iken erkekler ise güzellik, zarafet ve estetiği koymuşlardır.

Erkek öğrencilere göre ise erkek denilince ilk akla gelen çağrışım “güç ve kuvvet”tir. Bunu sırasıyla “lider/reis/otorite”, “geçim kaynağı/ evin geçini sağlayan”, “baba”, “kararlı/ iradeli”, “koruyucu/ sahiplenici” gibi özellikler takip etmektedir. Kız öğrencilere göre, erkek denilince akla ilk gelenler “güç/lülük-kuvvet/lilik”, “baba”, “koruyucu ve sahiplenici”, “lider/ reis/otorite”, “hakimiyet kurmaya/üstün olmaya çalışma” gibi özellikler takip eder. Görüldüğü üzere kız ve erkek öğrencilerin erkeği anlamlandırmada farklılaştıkları tespit edilmiştir.

“İslam’da kadın önemli ve değerlidir” önermesi, dine ilgisi olsun ya da olmasın Müslüman kimliğini benimseyenlerin İslam’da kadın ve erkeğin eşit statüde olduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir. Kadının cahiliye toplumundaki değersiz statüsünden İslamiyet’le birlikte kurtulduğu düşüncesine sahip öğrencilerin hemen hemen hepsi Sünni kimliğe sahip olan öğrencilerdir. İslam’da kadın “insan” olma vasfıyla değerlidir önermesi inançlı olan tüm öğrenciler tarafından kabul görmüştür. Bu önerme inançlı olduğunu ancak dinle ilgisi olmadığını ifade eden öğrenciler tarafından da kabul görmüştür. Kadının emanet olduğunu ve korunması gerektiği genel kabul görmesi güç ilişkisine bağlı olarak oluşmamış tamamen kadına değer vermenin sonucu olarak kadının korunması gerektiğini fikrinin varlığı tespit edilmiştir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki, Yükseköğretim öğrencileri, toplumsal yapıda değişen değerler çerçevesinde ataerkil yapının kadını güçsüzleştirdiği, kadına kendi benliğini oluşturma hakkının verilmediği, onu ev içi hizmete zorunlu kılan kadın anlayışına bir başkaldırı söz konusudur.

Yorum ve Yargı

Bu eserde yükseköğretimdeki öğrencilerin dini algılayış ve anlamlandırmalarında ataerkil yapının etkisi incelenmiştir. Araştırmada toplumsal cinsiyet hakkında veri toplamada kullanılan Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri Envanterini oluşturan: kadını ev ve aile merkezli algılama ölçeği, kadını doğurganlık merkezli algılama ölçeği, kadını cinsellik merkezli algılama ölçeği, erkeği güç ve otorite figürü olarak algılama ölçeği, dinsel temelli toplumsal cinsiyet algısı ölçeği, süregelen sosyokültürel cinsiyet algısı ölçeği gibi ölçeklerin kullanılmasının yanında Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği ve dört adet açık uçlu soru sorulması konuyu çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Araştırmada toplanan verilerin analizi ve değerlendirilmesinde; “ t testi”, “tek yönlü ANOVA”, “Kruskal Wallis”, “Mann-Whitney U”, ve “Korelasyon” gibi farklı tekniklerin kullanılması eserin bilimsel niteliğini ve değerini arttırmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu Çukurova Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Ancak başka üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere de araştırmada yer verilmesi değerlendirme açısından daha kapsamlı bir katkı sağlardı.

Form ve Uslup

İçeriğin düzenlenmesi din psikolojisinin alanına uygun olarak düzenlemiştir. Eserde ilk öncelikle kuramsal çerçeve verilmiş ardından araştırmanın uygulamasına ilişkin verilere ve verilerin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Kuramsal

çerçeveye yer verilmesi araştırma hakkında ön bilgi edinilmesi oldukça faydalı olmuştur. Eserin bölümleri arasında tutarlılık vardır. Verilerinin değerlendirmesine ait tablolara ve veri toplamada kullanılan ölçeklerin maddelerine eserde yer verilmiştir.

Eserin üslubu herkesin anlayabileceği kadar sadedir. Araştırmaya katılan farklı dini gruplar üzerine yapılan değerlendirmeler nesnel niteliktedir. Bilimin tarafsızlık ilkesi göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç

Bu eser, din psikolojisini kapsayan ve daha önce çalışılmamış bir konunun ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Her bilim ya da bilim dalı bilimin ilerlemesine katkı sağlamak adına alanında ele alınmamış konular hakkında çalışmaların yapılması daha uygun olacaktır. Cinsiyet farklılıklarına bağlı olarak oluşan din tasavvuru incelenmiş ve yanında toplumsal yapının da dini algıların oluşmasındaki etkin rolüne vurgu yapılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde değişen değerler oranında insan yaşamı da buna paralel olarak değişmekte ve bu değişim çerçevesinde yeni yaşam tasavvurları oluşmaktadır.

Ön bilgi ve ön deneyim, güçlü hipotezlerin oluşturulmasında ve de gerçekçi sonuçların ortaya çıkmasında etkin rol oynamaktadır. Araştırmanın teorik kısmını oluşturan kuramsal çerçevenin, uygulama sonrasında ortaya çıkan verileri desteklemesi durumunda araştırmanın bilimsel niteliğinin kazandığını ve istenilen bilimsel sonuca ulaştığını göstermektedir.